

Sermayenin çözümlenmesine başlarken sermaye sürecinin bir egemenlik süreci olduğu ve aynı egemenlik sürecinin zor, iktidar ve sermaye süreci olduğu fark edilmelidir. Aksi hâlde, yaşananla bağıntı kopuk kalacaktır, bu tür çözümlenmelerin sonuçlarına güvenerek gerçekleştirilen her eylem, gereksiz bir şaşkınlığa varacaktır.

Bir insanı önümde nasıl diz çöktürebilirim? İlk olarak, eğer kuvvetim yetiyorsa, basıp omuzlarına çökertirim. Bu bir zor sürecidir. İkinci olarak, eğer benim devletlü olduğumu hissediyorsa ve devletlünün önünde diz çökmesi gerektiğini buyuruyorsam çöker. Bu bir iktidar sürecidir. Son olarak bir pazarlık yapabilirim, eğer önümde diz çökerse şu yararları göreceği ya da diz çökmezse şu zararları göreceğini düşünür ve önümde diz çöker. Bu da bir sermaye sürecidir.

İktidar ve sermaye süreci olmayan, salt zor süreci olarak bir egemenlik süreci yaşanamaz. Örneğin bir at kırbaçlandığında, daha hızlı koşmaya başlar. Ancak zorun yaptığı olsa olsa kırbacın tene değmesinden kaynaklanan acıdır, atı doğrudan koşturtmaz. Zorunlu olan, kaçınılmaz olan acıdır ve at çok yorgunsa koşma ya da koşmanın hızlanması yaşanmaz. Bu durumda, bir iktidar sürecinden söz edilebilir: Atta kırbacı yemesi hâlinde kaçma dürtüsü doğar. Bu dürtü nedensizdir. Yani, kırbaç yenmesi hâlinde şu ya da bu olur diye hesap yapıp, en uygun davranışın koşmanın hızlanması olduğu konusunda bir kanaat oluşup, koşma başlamaz. Nedenlendirilmeden yapılan bir yaptırma olarak görülüyorsa bu bir iktidar sürecidir. Yani bu atın kırbaçlanması salt bir zor süreci değil, zor ve iktidar sürecidir. Atı kırbaçlayan, şu biçimde ve şu yoğunlukta bir kırbaçlama şu sonucu doğurur diye, örtük ya da açık bir hesap yapılabilir. Bu durumda, bu bir alış-veriş sürecidir. O hâlde, atın kırbaçlanması salt bir zor ve iktidar süreci değil, zor, iktidar ve sermaye sürecidir.

Zor ve sermaye süreci olmayan, salt iktidar süreci olarak bir egemenlik süreci yaşanamaz. Saf bir itaat söz konusu olabilir mi? Bir kralın köylüsüne verdiği bir buyruğu düşünelim. Köylü, daha önce yaşadığı ya da şahit olduğu bir zor olmadan nasıl itaat eder? Buyurma süreci, ne zaman başlar? Buyruğun ağızdan çıkmasından itibaren mi başlar? Fantastik filmlerde, zaman içinde yolculuk yapıp “Orta Çağ” a giden “modern” insanın kralın buyruğu

karşısındaki tavrı önceleri itaat değildir. İtaatkâr olması için zorun hissedilmesi ve bunun iktidara dönüşmesi gerekir. Buyruk iktidar ilişkisi içinde anlamlıdır. Peki, iktidar ilişkisi ne zaman başlar? Bir başlangıçtan söz edilemez, ama iktidar ilişkisinin zoru da kapsamı gerekir. Buyruğun yerine getirilmesi salt bir iktidar süreci değil, zor ve iktidar sürecidir. Ancak at kırbaçlamasında olduğu gibi bu tamamen hesapsız kitapsız bir etkinlik de değildir. Sürecin her aşamasında us kullanımı, değerlendirme ve yargılama vardır. O hâlde, buyruğun yerine getirilmesi salt bir zor ve iktidar süreci değil, zor, iktidar ve sermaye sürecidir.

Zor ve iktidar süreci olmayan, salt sermaye süreci olarak bir egemenlik süreci yaşanmaz. Cebinde, yüzlerce kişiyi bir ay istihdam edebileceği yüklüce para taşıyan birini düşünelim. Güçlü biri gelip niye gidip zorla adamın elinden parayı almaz da, emrinde çalışır? Zorla adamın elindeki parayı almayı vicdanı kaldırmıyor olabilir ya da korkuya yorulabilecek bir hissi bulunabilir. Yani, istihdam süreci yalnızca bir sermaye süreci değil, iktidar ve sermaye sürecidir. Her an, her yerde, herkes parasına göz koyabilir. “Bu para benim,” demek yeterli değildir. Onu zorla korumalıdır. İnsanların ona ulaşımını engelleyen, duvar, kilit, kasa benzeri bir şeyler bulunmalıdır. O hâlde, istihdam süreci yalnızca bir iktidar ve sermaye süreci değil, zor, iktidar ve sermaye sürecidir.

Her egemenlik süreci, salt olarak zor, iktidar ve sermaye sürecinden biri ya da ikisi değildir. Zaman ve mekan süreklilyse, —zamanın atomik bir parçasında ve mekanın atomik bir parçasında bulunan bir varlık olarak— atomik bir süreç tutarlı biçimde düşünülemez; dolayısıyla bir egemenlik süreci parçalanarak salt zor süreci olan ya da salt iktidar süreci olan ya da salt sermaye süreci olan atomik bir egemenlik süreci düşünülemez. Egemenlik süreci, evreleri salt zor, salt iktidar ve salt sermaye süreçleri olan mekanik bir karışım olarak düşünülemez. Bu süreçlerin üçü de birdir. Bunlar bir olan üçtür. Ancak, oluşma koşulu olan dünyadan yalıtılmış olarak bakıldığında bir egemenlik süreci bunlardan biri olarak görülebilir. Örneğin, bir tecavüz zor süreci, hayatında çocukları dahil kimseyi dövmemiş, kimseyle doğru dürüst bir alış-verişe girmemiş, ancak konuşması çok etkileyici olan, güven veren bir politikacıya seçmenin oy vermesi bir iktidar süreci, ne zora bulaşmış ne karizması bulunan zengin birinin bir yalı yaptırması sermaye süreci olarak görülebilir. Bu

yalnızca, sürecin onsuz oluşamayacağı koşullardan yalıtılarak değerlendirilmesinden kaynaklanır. Bu da bir hata olarak yorumlanmamalıdır. Bu düşünme, çözümlene sürecinin bir uğrağı olarak görülebilir. Eksiklik bunların böyle ifade edilmesi değil, ama, örneğin sermaye sürecinin bir zor ve iktidar süreci olduğunun da farkına varılmamasında olabilir. Dolayısıyla, “şu ilişki bir sermaye sürecidir,” demek yalnızca sermaye süreçliğinin öne çıktığı, kendini daha fazla hissettirdiği bir egemenlik süreci olduğu akılda tutulduğu sürece bir hata olarak değerlendirilmemelidir.

Egemenlik sürecinin ikili ilişki, yani iki insanın birbiriyle ilişkisi olarak gözlendiği sanılan durumlar hemen hemen her zaman ve her yerde işleyen karmaşık egemenlik süreçlerinde egemenlik altına alınmış olanlar arasında yaşanır, talidir ve egemenlik altında olana egemenlik yanılması ya da egemeni “bir birey olarak” alt etmesi mümkünmüş yanılması sağlar. Altı milyarın üzerinde insanın yaşadığı bir dünyada egemenlik süreçleri oldukça karışıktır. Pratikte egemen ve egemenlik altına alınan, birbirleriyle, çoğu kez, egemen ve egemenlik altına alınan ilişkisinin dışında karşılaşır. Örneğin, egemen egemenlik altına alınan için, kaldırımda yürürken yanından hızla geçen arabanın içindeki adamdır, ya da, tavernada yan masada kendisi gibi eğlenen biridir, ya da, bir barış mitinginde yan yana bağırdığı kimse. Egemenlik ilişkilerinin çözümlenmesi de egemenlerin birden çok, egemenlik altına alınanların kitleler dolusu olduğu bir yerde ikili ilişkilere dayalı yapılan çözümlenmeleri naif kılmaktadır. Örneğin elinde silah tutan birinin yirmi insanı nasıl denetlediğini düşünelim. Üzerine yirmi insanın yirmisi birlikte yürüdüğünde yapabileceği —o da bir ihtimal— bu yirmi insandan ancak birini vurmaktır. Yani potansiyeli yirmide birdir. Ancak herkes “ya beni vurursa” diye boyun eğerse iktidarı yirmide yirmidir. Zaman, mekan ve diğer süreçlerden yalıtılmış olarak düşünülse bile bu olası sonuçlardan yalnızca biridir ve her zaman şaşırtmaya gebedir.

İktisadi düşünmede sermaye ve emek birer üretim faktörü olarak nesnelmiş gibi bulunur. Böylece sermayenin ve emeğin birer süreç olduğu, ve giderek aynı süreç olduğu gözden ırak tutulmuştur. Süreçlerin nesnelmiş gibi düşünülmesinin bir diğer örneği güçler ayrılığı ütopyasında geçen güçlerdir: Yasama, yürütme ve yargı. Bunlar egemenlik süreçleri

karmaşasının birbiri içine geçmiş bileşenlerinin sermayeci zihindeki fuzuli ayrıştırılmasıdır. Örneğin, yargıca “Niye şu cezayı verdin?” diye sorulduğunda, “Ona karışmam, yasama belirledi,” derken, ya da infaz memuruna “Niye bunu içeride tutuyorsun?” diye sorulduğunda, “Ona karışmam, yargı belirledi,” derken, yargı bir süreç olarak alındığında yasamayı, yürütme bir süreç olarak alındığında yargıyı içermez mi? Hepsinin temeli olarak görülen, yasama bir yargı ve yürütme süreci değil midir? Daha da vahimi bu ayrışma, birilerine sorumluluk yükleyerek, yani olayın çözümlemesinde, olmayan birer “son” nokta “yaratarak”, yürümekte olan egemenlik süreçlerini görünmez kılmıyor mu?

Bir diğer üçlüyse askeriye/polis-siyaset-iktisat biçimindedir. Bunlar özgül bir egemenlik süreçleri karmaşasında ihtiyatla zor, iktidar ve sermaye süreçlerinin karşılığı olarak görülebilir. Ancak unutulmamalıdır ki, bunlar saltık durumda değildir. Örneğin iktisada bakacak olursak: İki firmalı bir piyasada, bir kontratla firmalardan birinin sahibi firmasını diğerine satıp diğer firmanın hisse senedini alması, İngilizce “prisoners’ dilemma”¹ denilen tutukluların ikilemine çözüm olarak sunulabilir. Bu yaşanan süreçlerin salt sermaye süreci olduğu varsayımına dayanır. Bu durumda firmasını satan, oyun-kuramsal olarak elde edebileceği en çok getiriyi elde etmektedir. Ama, kısa zamanda Atilla İlhan’ın “Elde var hüznü”nü okumaya başlayabilir. Yirmide birin yirmide yirmi olduğu usa sığmaz, orana gelmez iktidar ve zorlama aygıtının denetimini paylaşmaksa mümkün değildir. Üçün birliği varsa, iki firma birleşse bile, ya biri silinip gidecektir, ya da birlik bütünlük içinde olamayacaktır.

Bu düşünme “burada bitmeli ve burada başlamalı” diye başlamak üzere bitebilir.

Notlar

1. “Prizınırs dilema,” olarak okunabilir.